

Theater

Interview met Emil Szarkowicz

Zijn mijn

De Poolse vader van Emil Szarkowicz (48) vond **werk in de Limburgse mijnen**, en nu speelt hij zelf een koempel, in de voorstelling *Het geluk van Limburg*. Het verhaal gaat over kameraadschap, maar ook over de verstrekkende gevolgen van de mijnindustrie. 'Misschien begrijp ik hem straks beter.'

Door **Annette Embrechts** Foto's **Sabine van de Korput**

Hij rookt buiten de Rodahal in Kerkrade nog snel een sigaret. De Heerlense zanger, muzikant en nu ook debuterend acteur Emil Szarkowicz (48) moet zo terug naar de grote zaal waar hij repeteert aan een emotioneel geladen dialoog met Huub Stapel (70), een van Nederlands bekendste acteurs.

Samen zingen ze daarna een duet, een Limburgse klassieker over gevoelens van uitgerangeerde mijnwerkers. Dat lied werkt toe naar de finale van het tweeënehalf uur durende theaterstuk *Het geluk van Limburg*, met Servé Hermans als regisseur. Deze week beginnen de try-outs, zondag is de première, daarna speelt Toneelgroep Maas-tricht dit mijnwerkerspektakel tot medio november in Kerkrade. Er zijn al vijftigduizend kaarten verkocht.

In deze nieuwe theatertekst van schrijver Frans Pollux, naar het gelijknamige boek van journalist Marcia Luyten, vertolkt Stapel grootvader Huub Vincken, die met weinig lucht in de longen weemoedig terugblijkt op zijn leven in de Zuid-Limburgse staatsmijnen.

Szarkowicz kruipt in de huid van de Poolse arbeidsmigrant Emil, die inwoont bij Vincken en zijn vrouw Barbara (musicalactrice Magtel de Laat) en zijn huisbaas verleidt ook als 'koempel' ondergronds te gaan werken. Dat loopt niet voor iedereen goed af.

'Dit is qua muziektheater toch de Champions League!', zegt Szarkowicz, zelf zoon van een Poolse mijn-

werker die in Limburg zijn geluk kwam beproeven en nauwelijks sprak over dat gitzwarte bestaan. 'Pa communiceerde met zijn handen', zegt Szarkowicz, herinneringen wegslikkend. 'Ik had nog veel willen vragen. Maar hij is vroeg doodgegaan.'

Precies toen hij als 15-jarige werd aangenomen aan de vooropleiding van het conservatorium in Maastricht, verongelukten zijn 70-jarige vader en zijn zusje van 13 op de terugweg van een familievakantie in Polen. 'Ze stonden met autopech langs een Duitse snelweg en werden geschept door een vrachtwagen. De bestuurder was in slaap gevallen. Weet je wat hij vervoerde? Steenkolen!'

Szarkowicz moest met zijn havo-Duits tolken voor zijn moeder, die Pools en Nederlands spreekt. 'Het is dertig jaar geleden, maar de identificatie in die greppel zie ik nog voor mij. Ik moest de handtekening van mijn moeder namaken. Daarvan heb ik later nog wel eens stiekem geprofiteerd.'

De komende vier maanden vertolkt Szarkowicz, die blind kan jongleren met viool, klarinet en saxofoon en zijn brood verdient bij bands als Rowwen Hèze en de 3JS, dus min of meer zijn vader in *Het geluk van Limburg*. 'Misschien begrijp ik straks beter waarom hij was wie hij was. En daardoor meer van wie ik ben. Ik heb een oude ziel, ben te snel opgegroeid.'

Na een laatste trek snelt de muzikant naar het grote theaterpodium. Daar wacht acteur Stapel hem op met schalkse Limburgse scheldwoorden. Szarkowicz noemt hem gekscherend telkens 'dé ster van dit

stuk'. Ze mogen elkaar en zijn aan elkaar gewaagd, dat zie je aan hun omgang. Handig, want in de voorstelling geven ze vorm aan die moeilijk te benoemen, onvoorwaardelijke kameraadschap van zwijgzame koempels (ondergrondse mijnwerkers).

Onderweg door het gangenlabyrint backstage wijst Szarkowicz nog snel naar een verwaald exemplaar van het boek *Het geluk van Limburg* (2015, Uitgeverij Bezige Bij). Hierin beschrijft Luyten de glorie en ondergang van de mijnindustrie in Zuid-Limburg en de allesomvattende invloed daarvan op het leven en werk van generaties Limburgers en arbeidsmigranten.

Ze volgt onder meer de familieperikelen rond Sjaakie Vinders, een in 1949 geboren telg uit een Kerkraads mijnwerkersgeslacht in de kolonie Heilust (een arme arbeiderswijk ten noorden van steenkolenmijn Willem-Sophia). Als vierde generatie breekt Sjaakie met de familietraditie: hij verhuist de ondergrondse kameraadschap voor een podiumcarrière als zanger en cabaretier, die bovendien openlijk homoseksueel is.

Szarkowicz: 'Je hoeft het boek niet te kennen om de voorstelling te snappen. Ik heb het ook pas twee weken geleden geluisterd in de auto tijdens een tournee met de 3JS.' De theaterbewerking wijkt bovendien gedeeltelijk af. In het script is de biografische verhaallijn van Sjaakie (tegenwoordig Jack) Vinders grotendeels vervangen door een bredere, fictieve familiechroniek. De zanger komt wel kort in beeld, maar doet niet mee.

‘Eén bed werd aan twee koempels verhuurd: één die de dagsjocht deed, de ander werkte ’s nachts. Zonder hen draaiden de mijnen niet’

Emil Szarkowicz over het **leven van arbeidsmigranten** zoals zijn vader.

Muzikant, zanger en acteur Emil Szarkowicz.

De Limburgse schrijver Pollux voert in zijn theaterbewerking drie generaties Vincken op. In Heilust worden ze uit elkaar gedreven door onenigheid over grond, gehoorzaamheid, geloof en verzet. Stapel zegt als meegaande pater familias: ‘Jóng, wens te koad bis’ (als je boos bent), ‘duch diech de heng dan in de tèsj’ (stop je handen in je zakken). En bal daár pas je vuisten.’

Zoon Jan (Nigel Vugts) is bang om ondergronds te verongelukken en sluit zich aan bij een socialistische opstand. Tegen Pastoor Vaessen (Xander van Vledder) en mijn directeur Van Zuylen (Buddy Vedder) fulmineert hij: ‘Ontkennen dat het hier afgelopen gaat zijn met de mijnbouw is gevaarlijk. We moeten nú omschakelen, anders zijn we te laat. Nieuw werk, nieuwe keuzes. Waarom denk jij dat de PvdA zo groot is hier, waarom de kiezer hier heeft afgerekend met die mooie praatjes van de katholieken? Onze zonen willen óók een toekomst.’

Kleinzoon Sjekke (Christopher Hatton), lichtjes gemodelleerd naar zanger Vinders, confronteert zijn opa met de op handen zijnde sluiting van de Willem-Sophia en zijn keuze voor een onzekere toekomst in de muziek: ‘De mijn zit diep in deze hele streek. De mijn zit overal ... ook in mij. Maar ik vertrek naar Maastricht. Ik heb al toelatingsexamen gedaan voor het conservatorium.’

Arbeidsmigrant Emil bezingt ondertussen uit volle borst de saamhorigheid tussen de arbeiders die het vuile werk opknappen: ‘In de koel (Limburgs voor kolenmijn, red.) is iedereen elkaars vriend. Daar zijn we één. Hun armen, hun lijven,

het voelt als mijn eigen vlees. Ik doe alles voor ze, álles. En zij voor mij. Daarbij mogen horen, is het mooiste wat mij overkomen is.’

Szarkowicz herinnert zich die saamhorigheid van momenten wanneer zijn vader hem als kind in mijnwerkerskolonie Heerlen-Noord meenam naar cafés vol zingende arbeidsmigranten: ‘De Nederlandse overheid nodigde actief Polen, Joegoslaven, Slovenen, Duitsers en later Marokkanen en Italianen uit om in de mijnen te komen werken. Ze woonden in Gezellehuizen of bij families thuis. Eén bed werd aan twee koempels verhuurd: één die de dagsjocht deed, de ander werkte ’s nachts. Zonder hen draaiden de mijnen niet.’ Lachend: ‘Ik was als jongen al een kosmo-Pool-iet.’

Wanneer hij zich nu aan mensen voorstelt, vertelt de in Polen geboren Limburger, ‘denken ze meestal dat ik bouwvakker ben. Terwijl ik twee linkerhanden heb waarmee ik muziek maak en prijswinnende jeugdharmonieën dirigeer.’ Hij is blij in deze voorstelling een stem te kunnen geven aan de arbeidsmigrant, want het huidige, vaak negatieve imago irriteert hem. ‘Ze worden niet als mens maar als nummer behandeld. Terwijl, zonder

hen hapert de bv Nederland.’

Het verhaal van *Het geluk van Limburg*, over verbroken beloften aan een regio die als wingewest is uitgebuit, heeft niets aan actualiteit ingeboet, vindt hij. ‘In Heerlen en Kerkrade worstelen mensen nog steeds met scheuren in huizen en schade door mijnwater. In Groningen herhaalt de geschiedenis zich. En ik zie in mijn stad Heerlen nog genoeg armoede door generatielange werkloosheid, omdat vervan-

Toneelduif. In Limburg was de duivensport groot.

gende werkgelegenheid uitbleef.’

Het zwart van de mijnen beloofde aan koempels het blauw van de hemel, zo klinkt in *Het geluk van Limburg*. Misschien dat daarom de door de mijn georganiseerde duivensport zo groot was. Na het donker en het stof ondergronds trokken ze zich op aan de zorg voor hun duiven, die licht, lucht en vrijheid vertegenwoordigden. ‘Dat zit ook in de voorstelling,’ vertelt Szarkowicz. ‘Op last van de Duitsers

moesten ze tijdens de Tweede Wereldoorlog zelf hun prijsdieren de nek omdraaien, uit angst voor spionage.’

Naast initiatiefnemers Stapel en Hermans heeft ook filmregisseur Pieter Kuijpers zich aangesloten bij het artistieke team van *Het geluk van Limburg*, dat de opvolger is van de bekroonde musical *Het was zondag in het Zuiden* (2023/2024). Die speelde twee seizoenen in het openluchttheater van Tegelen. Kuijpers, bekend van films als *Van God Los* (2003, Gouden Kalf), *TBS* (2008), *Doodslag* (2012) en *Riphagen* (2016), is net als Stapel geboren in Tegelen en heeft de filmrechten van Luytens boek gekocht – de financiering moet nog rondkomen.

Voor de theaterbewerking buigt de filmregisseur zich over alle close-ups van live camerawerk en de op groot doek geprojecteerde archiefbeelden van mijnwerkers met pikhouwelen en pneumatische boren, wagons vol steenkolen en instortende schachten en torens. In het slimme decor torent het projectiescherm uit boven Vinckens arbeidershuisje in Heilust en een nagebouwde mijn tunnel. Wanneer naast Nederlands het Kerkraads wordt gebezigd, is er boventiteling op het doek.

In die nagebouwde schacht loopt

de Poolse mijnwerker Emil zijn noodlot tegemoet, om in het hoofd van Huub Vincken te blijven rondspoken. ‘Boven kijken ze op ons neer. Maar hier beneden, hier zijn wij... Waren wij iets wat niemand in z’n eentje kan zijn: een familie. Dat gevoel, dat mooiste gevoel ooit, dan hant ze ós aafjepakt.’

Szarkowicz, die als multi-instrumentalist met pianist Rob Mennen alle live muziek speelt, gecomponeerd door Ad van Dijk, herkent dat gemis aan familie. ‘Als acteurs zondag hun familieleden in de zaal zien zitten, mis ik mijn overleden vader, moeder en zusje. Wat zouden ze van mijn muziek en acteerdebuut vinden? Misschien had ik eindelijk over mijn vaders verleden kunnen beginnen. Waarom hij sloeg en dronk. Maar ik klaag niet hoor. Ik ben superblij dat ik hierbij hoor!’

Komend seizoen speelt Szarkowicz ook in *Oom Wanja* van Toneelgroep Maastricht, geregisseerd door Michel Sluysmans. En er volgt nog een podcast over *Het geluk van Limburg*, gemaakt door Pollux en Luyten. ‘Daar zit ik ook in. Als *Emil und die Detektive* graven we naar mijn roots. Wie weet stuit ik nog op halfbroers of -zussen. Mijn vader heeft die 25 jaar als mijnwerker zeker niet als een paus geleefd, voordat hij een dertig jaar jongere vrouw, mijn moeder Emilia, uit Polen naar Nederland haalde.’

Het geluk van Limburg door Toneelgroep Maastricht. Premiëre 27/7. 23/7 t/m 16/11, Rodahal, Kerkrade. De gelijknamige podcast verschijnt in september bij NPO Luister.